

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

TERMINALLARNING TURLARI, ULARDAN TO'G'RI FOYDALANISH TARTIB QOIDALARINI IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARGA O'RGATISH USULLARI

Sultanova Zulxumor Raximovna

*Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
1-son kasb-hunar maktabi Ishlab chiqarish ta'lim ustasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada to'lov terminallarining bugungi kundagi ahamiyati, ularning turlari, savdo joylarini terminallar bilan ta'minlash masalalari haqida mulohaza yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *terminal, savdo, xizmat, to'lov, islohot, funksiya, bank, biznes, elektron, plastik.*

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarga terminallarning turlari, ulardan to'g'ri foydalanish tartib-qoidalari, o'rgatish usullari keng qamrovli, chuqur o'rganiladigan soha bo'lib, hozirgi kundagi iqtisodiyotning eng muhim tarmog'i ishlab chiqarish, sotish va sifatli xizmat ko'rsatish, soliq siyosati kabi eng muhim omillar qatoriga kiritiladi. Yurtimizda bu borada keng ko'lamlı ishlar olib borilmoqdaki, shu qatorda bizning Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan 1-son kasb-hunar maktabida bu yil ilk bora sotuvchi, nazoratchi-kassir yo'nalishi ochildi va o'quvchilar qabul qilindi. Bu yo'nalishda o'quvchilar ikki yil davomida taxsil oladilar. Bilim dargohida ularga alohida yangi keltirilgan kompyuter jihozlari bilan jihozlangan, katta, yorug', shinam sinf xonasi biriktirilgan bo'lib, iqtisodiy bilimlarini hujjatlar, blanklar va maxsus dastur orqali o'tiladigan o'quv amaliyoti va ishlab chiqarish amaliyotlari bilan kerakli, zarur bazaga ega bo'ladilar.

Bugungi kunda iqtisodiyotda kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari, dasturiy ta'minot mahsulotlarini ishlab chiqarish va ular asosida keng turdagi interfaol xizmatlar ko'rsatishni o'z ichiga olgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasining roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda».

O'zbekistonda bank tizimida izchil va aniq maqsadli islohotlar olib borilmoqda, chora-tadbirlar, bank-moliya xizmatlarini ko'rsatish sifatini tubdan yaxshilashga doir bir qator qarorlar qabul qilingan.

Shu munosabat bilan respublikamizda naqd pulsiz chakana to'lovlarning amalga oshirilishida jismoniy shaxslar va ulardan to'lovlarni qabul qilib oluvchi tomonlar o'rtasida hisob-kitoblarning zamonaviy samarali tizimini tashkil etish

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

maqsadida, «O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining hisob-kitoblar kliring tizimi to'g'risida»gi Nizom ishlab chiqilib amaliyotga tatbiq qilingan.

Shuningdek respublikamizda "To'lov terminallari bilan jihozlash va aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshirishda ularni qo'llash tartibi to'g'risida" qaror qabul qilingan. Ushbu qarorga muvofiq quyidagi savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarida to'lov terminali majburiy o'rnatilishi lozim:

- aviatsiya va temir yo'llar pattalarini sotish kassalari;
- uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalar huzurida ochilgan aholidan to'lovlarni qabul qilish shoxobchalari;
- telefon, shu jumladan uyali aloqa telefonlari xizmatlari uchun to'lovlarni qabul qilish shoxobchalari;
- aholidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni qabul qilish shoxobchalari;
- avtomobillarga yonilg'i quyish shoxobchalari;
- savdo zali maydoni 150 kvadrat metrdan ortiq bo'lgan turg'un savdo shoxobchalari;
- restoranlar;
- ish haqi to'lash plastik kartochnalardan foydalanib amalga oshiriladigan korxonalar va muassasalardagi umumiy ovqatlanish obyektlari;
- mehmonxonalar;
- aloqa bo'limlari.

Amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida bank tizimida xizmatlar ko'rsatishning bozor mexanizmlari joriy etilmoqda, ularning turlari kengaymoqda, tadbirkorlar va aholi uchun moliyaviy ochiqlik oshib bormoqda.

Aholining savdo qilishida albatta to'lov usullar ahamiyatli bo'lib, bunda to'lov tizimlari alohida qulaylik yaratadi. To'lov tizimi bu moliyaviy sheriklar: banklar, muassasalar, do'konlar va boshqalar o'rtasidagi bitimlar va hisob-kitoblarni almashish tizimidir. Keng ma'noda, bu xaridor va sotuvchi o'rtasidagi vositachilardir.

To'lov tizimining funksiyalari bank kartalari yordamida pul mablag'larining barqaror aylanishidan iborat. Plastik karta bilan to'lovni amalga oshirayotganda, maxsus terminal xaridorning pul mablag'larini o'z bankiga o'tkazish to'g'risida so'rov yuboradi va u yerdan kerakli miqdorni sotuvchining hisobiga o'tkazadi. Barcha hisob-kitoblar real vaqt rejimida amalga oshiriladi va 10 soniyadan oshmaydi.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

1-rasm. To'lov terminali

Elektron to'lov tizimlariga bank va bankdan tashqari to'lov terminallari, masofaviy moliyaviy xizmatlar va masofaviy bank xizmatlari (RBS), shu jumladan Internet-banking va SMS-banking, mobil bank xizmatlari, uyali aloqa operatorlarining mobil moliyaviy xizmatlari va elektron pullar kiradi.

To'lov terminali xizmatlar uchun to'lovlarni qabul qilish mobil aloqa, kommunal xizmatlar, Internet-provayderlarning xizmatlari, bank kreditlarini to'lashda to'lovlar; to'lov tizimlaridagi shaxsiy hisobvaraqlarni, bank kartalaridagi hisobvaraqlarni to'ldirish zarur bo'ladi.

2-rasm. O'z o'ziga xizmat ko'rsatish terminallari

To'lov terminallari tezkor elektron to'lovlarni amalga oshirishning eng mashhur usuli hisoblanadi. J "Partners Consulting OPC ning so'zlariga ko'ra, 2012 yilda to'lov terminallari EPS bozorining yarmidan ko'pini egallagan. Bankdan tashqari to'lov terminallari orqali to'lovlar tarkibi o'zgaradi, uyali aloqa xizmatlari uchun to'lovlar ulushi sezilarli darajada kamayadi va ulush pul o'tkazmalari ko'payadi.

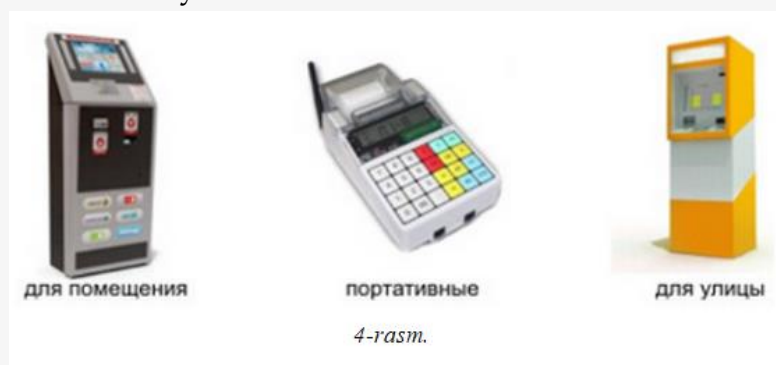
"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

3-rasm.

Infokiosk yani o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish terminali (2-rasm). Nomidan ko'rinib turibdiki, mijozlar barcha kerakli to'lovlarni o'zlari amalga oshirishlarini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Monitorda taqdim etilgan ma'lumotlar tuzilgan. Shuningdek, foydalanuvchilarga qulaylik yaratish maqsadida barcha turdagi to'lovlar tematik guruhlarga bo'lingan. Bularning barchasi mijozga barcha operatsiyalarni tez va hech qanday "muammolarsiz" bajarishga imkon beradi. Infokiosk - o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish rejimida jismoniy shaxslardan to'lovlarni qabul qilishni ta'minlovchi apparat-dasturiy majmuasi. Mazkur turdagi to'lov terminaliga yuqori darajada avtonom holda ishlash xosdir. Bu moslama quyidagi operatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan:

- uyali va statsionar aloqalar operatorlarining xizmatlarini to'lash;
- Internetdan foydalanish xizmatini to'lash;
- Uy-joy kommunal xizmatlarini to'lash;
- veb-hamyonni to'ldirish;
- Mablag'larni kartaga yuklash;
- Kartochkalar hisobi bo'yicha ma'lumotnoma.

4-rasm.

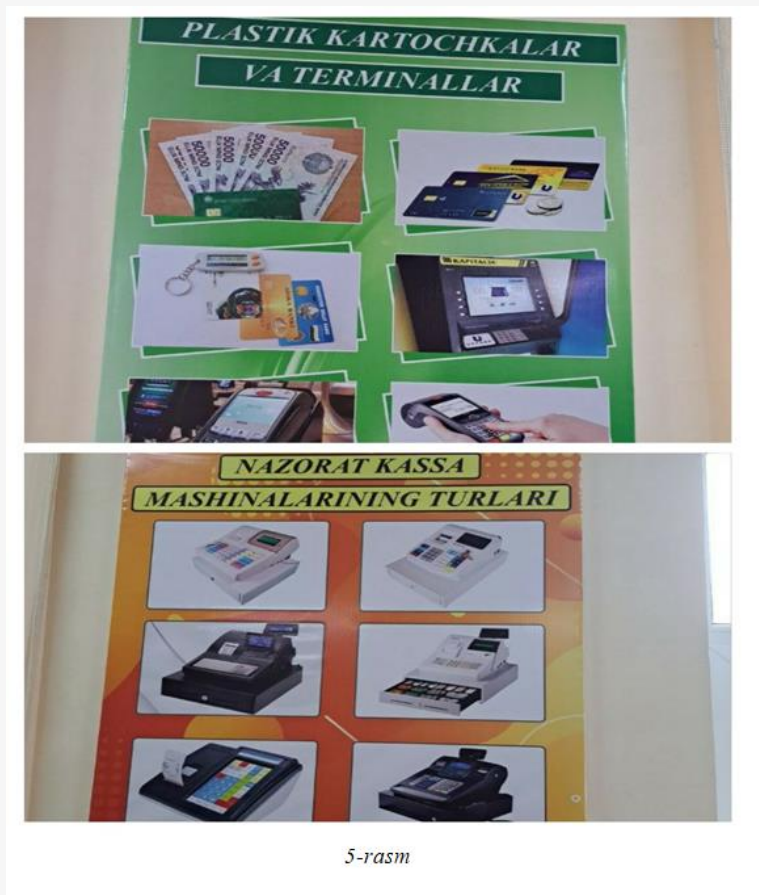
"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

POS terminal. So'zma-so'z, ism "savdo nuqtasi" deb tarjima qilinishi mumkin. Bu avtonom turdagi ixcham terminal bo'lib, uning qurilmasi tarmoqdan ham, unga o'rnatilgan batareyadan ham muvaffaqiyatli ishlashga imkon beradi. Ushbu turdagi uskunalar odatda turli do'konlardagi kassalarda o'rnatiladi.

To'lov punkti. Bunday tizim biznesga ko'p pul sarflashni istamaydiganlar uchun qulaydir. Bu ixcham va uning uskunalari arzon. Nuqtani faqat noutbuk va, albatta, dasturiy ta'minot yordamida tashkil qilish mumkin.

To'lov terminallari o'rnatilgan savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda to'lovlarni qabul qilishlari shart. To'lov terminallari bilan ishlaganda quyidagi talab va qoidalarga amal qilinishi lozim.

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarining sotuvchi-xodimlari to'lov terminallaridan foydalanish tartibini bilishi lozim. Savdo va xizmat ko'rsatish obyekti rahbari sotuvchi-xodimni to'lov terminallaridan foydalanish tartibi bilan tanishtirishi shart.

5-rasm

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlariga xizmat ko'rsatuvchi tijorat banki to'lov terminallaridan foydalanish yuzasidan ularga tushuntirish beradi hamda savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari bilan to'lov terminalidan foydalanish bo'yicha shartnoma (bitim) tuzadi.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

To'lov terminali texnik yoki dasturiy nosoz holatga kelib qolganda, savdo va xizmat ko'rsatish obyekti rahbari bu haqda bir kundan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organiga va xizmat ko'rsatuvchi tijorat bankiga yozma ravishda xabar berishi shart.

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari rahbarlari o'n kun muddat ichida to'lov terminallarini soz holatga keltirish choralarini ko'rishlari lozim.

Xizmat ko'rsatuvchi tijorat banki savdo va xizmat ko'rsatish obyektlaridan to'lov terminallarini asossiz ravishda olib qo'yishiga yo'l qo'yilmaydi.

Bugungi kunda hayotni to'lov terminallarisiz tasavvur qilish qiyin. Shahar va qishloqlar aholisi kommunal to'lovlarni to'lash, mobil telefon hisobini to'ldirish, kimgadir pul o'tkazish, internet-provayder xizmatlari uchun haq to'lash va hokazolar uchun pochta bo'limi yoki bank oldidagi uzun navbatlardan qutulishdan xursand bo'ldi.

Yangi o'rnatilayotgan bankomatlarning qulayligi shundaki bank turlari va ularning plastik kartalari uchun bir nechta bankomatlar xizmat ko'rsatmoqda. Kichik hududlarda banklarning mini filiallari ham tashkil qilinmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar maxkamasining 2019- yil 23-noyabrdagi "Onlayn nazorat kassa mashinalari va virtual kassa tizimi qo'llanilishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" gi 943-son Qarori.
2. Eshquvvatov B.T. Texnologik jihozlar va ularni loyihalash asoslari. Toshkent 2008.
3. www.uzedu.uz
4. www.soliq.uz
5. www.lex.uz